

LA CONTRIBUCIÓ DE LA FAMÍLIA ALBERT A L'OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA

Irene Muñoz i Pairet
Universitat de Perpinyà

A la memòria del pare Josep Massot

Vaig conèixer el pare Josep Massot l'agost de 2016 a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, a Barcelona. Aquell dia vaig parlar-li de la meva recerca sobre Víctor Català, de la meva tesi, i em va respondre amb acolliment, generositat i bondat. Des d'aleshores sempre va obrir-me les portes tant de la revista *Serra d'Or* com de Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Era una persona bona, sàvia, intel·ligent, generosa i acollidora.

Gràcies a la feina feta pel pare Josep Massot i Muntaner, sabem que la família de l'escriptora Caterina Albert va contribuir a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) amb cançons de l'Empordà. En el primer fascicle de l'Inventari de l'arxiu de l'OCPC consta que entre 1925 i 1926 Caterina Albert, la seva mare, Dolors Paradís, i la seva germana Amèlia Albert van donar a conèixer «un centenar de cançons» al matrimoni format per Roser Matheu i Antoni Gallardo (Massot 1993: 397, carpeta B-138).¹ Aquestes cançons del recull Gallardo-Matheu, cedit a l'OCPC, es troben arxivades al monestir de Montserrat i també, en còpia, a la Biblioteca de Catalunya i al Centre de Documentació de la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural.² De les cent cançons esmentades pels col·lectors, Gallardo i Matheu en van transcriure 80 i n'he pogut veure 78.

Entre el 24 i el 30 de desembre de 1929, Palmira Jaquetti i el seu marit Enric d'Aoust van anar a l'Escala per recollir cançons i el 29 de desembre de 1929 van visitar Caterina Albert, que els va explicar la contribució de la seva família a l'Obra del Cançoner. El pare Massot recull en el volum XII de *Materials* la crònica d'aquesta missió i una selecció de les cançons recollides de les esposes dels mariners escalencs (Massot 2002: 195-241).³

D'altra banda, Lluís Albert i Rivas (Barcelona, 1923-L'Escala, 2021), nebot i fillol de Caterina Albert, va publicar 48 cançons d'origen familiar en el llibre *Cançoner de l'Empordà* (Albert 1994), trenta de les quals les va poder transcriure de la veu de la seva tia Caterina Albert l'estiu de 1943 i les resta, de la seva altra tia, Amèlia Albert. Després va donar a conèixer mil adagis recopilats per

1 En el recull, però, hi ha la transcripció de la melodia i la lletra de 80 cançons.

2 He pogut accedir a aquesta documentació gràcies a Joaquim Manyós, de la Direcció General de Cultura Popular, que me'n va enviar còpia digital.

3 Els materials corresponents es conserven a l'arxiu de l'OCPC, carpetes C-122 i F-24. Sobre aquesta missió a l'Escala, del 24 al 30 de desembre de 1929, vegeu també Massot 2021: 234-235.

Caterina Albert (Albert 2000) i mil adagis més, amb el títol *Quincalla*, en col·laboració amb Joaquim Armengol (Albert-Armengol 2005). Caterina Albert va deixar-los apuntats en diverses llibretes que actualment es conserven en el fons Víctor Català de l'Arxiu Històric de l'Escala. En concret, hi trobem quinze llibretes, datades entre 1948 i el 1962, amb el títol d'adagis o refranys.

1. La contribució de la família Albert a l'Obra del Cançoner

Les cançons empordaneses transmeses per la família Albert a l'OCPC majoritàriament van ser comunicades al matrimoni Gallardo-Matheu per Dolors Paradís i Amèlia Albert. A l'encapçalament del cançoner, Antoni Gallardo hi va deixar la següent nota mecanoscrita, sota el títol «Viuda Albert i sa filla»:⁴

D.ª Dolors Paradís († en 1932) Vda. d'Albert recordava nombroses cançons i dades folklòriques de l'Escala i encontorns. En 1925 i 1926 ajudada de les seves filles Caterina (Víctor Català) i Amèlia ens donà a conèixer un centenar de cançons de les quals en transcrivim les del present recull. Quasi tota la feina de dictat la feu l' Amèlia la qual cantava amb totes les característiques de les cantaires de pagès, podent assegurar que malgrat ésser la dictadora persona culta i ésser dictades en un saló de Barcelona, l'autenticitat de les tonades és tan segura com si l'haguessin dictat les pageses de l'Empordà. En la irregularitat dels versos es demostra aquesta honradesa.

Varen prometre'ns de veure si podien completar algunes de les cançons fragmentàries que tenim: la salut de la Sra. Albert, les curtes temporades a Barcelona i altres circumstàncies no ens han permès complir aquesta tasca. Si ho podem resoldre ja donarem les noves versions quan serà hora.

Recollides amb la meua muller.

A. Gallardo.

Antoni Gallardo i Garriga (Barcelona, 1889-1942) era enginyer industrial, compositor, arqueòleg i fotògraf. Es va casar el 1921 amb la poeta Roser Matheu (Barcelona, 1892-1985). Roser Matheu era filla del poeta i editor Francesc Matheu, un referent molt important en la trajectòria literària de Víctor Català. A la Biblioteca de Catalunya es conserva el fons Roser Matheu-Antoni Gallardo. En el fons d'Antoni Gallardo, hi trobem música manuscrita vocal i instrumental, tant de caràcter religiós com profà, i música original d'Antoni Gallardo amb arranjaments d'obres d'altres compositors.

Pel que fa a les cançons recollides de la família Albert, la primera del recull és *Santa Agna [Anna]*. A la part final de la cançó hi ha una nota que diu: «Amèlia Albert-L'Escala. La tonada és coneguda i aplicada a d'altres, però té el tercer període un xic modificat». També està inclosa al *Cançoner de l'Empordà* (Albert 1994: 106-107). És de temàtica religiosa i a vegades, amb motiu de les festes de Nadal, es cantava com moltes de les cançons recollides per part de la família Al-

⁴ He normativitzat l'ortografia de les notes a les cançons.

bert. A cada cançó, a la part final, hi ha anotat un comentari sobre algun aspecte de la cançó i l'any en què ha estat recollida. *Santa Anna* va ser recollida el 1925. La segona cançó és *La Mare de Déu*. Només hi consta una línia i hi ha anotat que Amèlia Albert no en recorda la lletra. A la cançó *Nit de vetlla*, hi ha anotat que és «una cançó que dobla i que el jovent la cantava a les dotze de la nit acompanyats del tabal de Sant Pere, que és un tabal que té el campaner i que surt en aquesta ocasió acompanyant els cantaires per carrers i places».

A la cançó *Cant dels aucells*, hi ha anotat que, gràcies a Amèlia Albert de l'Escala, se sap que «moltes de les cançons han viscut perquè a la costura de l'Escala, en temps de fred i pluges, la mestra feia cantar per torn a les noies, i així unes les aprenien de les altres. Aquesta era de les primeres que sortia a cantar-se».

A la cançó *Deu vos guard Josep*, hi ha anotat: «Altra versió amb la rescobla “tralarà tralarà un nen que no plora” i així en les altres, repetint el darrer vers. Així la canta la Sra Albert».

Una altra cançó és *L'hora de les viudes*. Hi ha anotat, gràcies a la Sra. Albert, que «aquesta tonada trista, es canta a l'Escala la tarda del Dijous Sant, a l'hora dita de les viudes, que aquestes canten varies posades, i que sols n'hem arreplegat aquesta».

A la cançó *El fill del rei* hi ha anotat que era una de les que els cantaven per fer-les dormir.

A la cançó *La dama d'Aragó*, hi ha anotat que Amèlia Albert la sap de sentir-la cantar als seus germans, que la sabien d'uns senyors vells de Figueres. Els germans, en Francesc i en Martí, van estudiar a l'institut Ramon Muntaner de Figueres. El pare de la Caterina Albert també hi va estudiar. A l'arxiu de l'institut Ramon Muntaner, consta com el primer alumne d'aquest institut.

A la cançó *La Porqueirola*, hi ha anotat: «De una noia de Palau de Sta. Eulària a l'Empordà. La tonada diuen que és aquesta, però al intentar cantar “Els estudiants de Tolosa” agafaven la mateixa, notant després l'equivocació i confirmant que la tonada que escrivim (que com a la dels “Estudiants” hem recollit en altres bandes) pertany a la de “La Porqueirola”. Els falla la memòria en varis llocs. La variant del quart compàs, feta segons els dies».

A la cançó *Dirinding*, hi ha anotat que Amèlia Albert la sap de sentir-la a una noieta del poble de la Tallada. La família Albert hi tenia propietats.

A la cançó *Francisqueta*, hi diu: «La sentiren cantar a l'estiu de 1926 amb tota veu i garbo a la vella Margarida Sureda, que la sabia de sa mare Francisca Vila, pagesa de les Corts, arrabal de l'Escala».

A la cançó *De bon dematí ella s'és llevada* hi ha escrit: «Ella i sa mare recorden haver-la sentit cantar a l'Escala sobretot a una veïna, la *Calafata* (de cal Calafat) que la cantava quan passava farina, doncs és estesa la creència de que si no es canta mentres se passa la farina el pa surt bort. En el cançonier d'en Guasch, cançó LXII “De bon dematí”, hi ha publicada aquesta cançó que fou dictada al Dr.

D. Joan Rovira per la mateixa A. Albert. La versió publicada difereix notablement de la present que, dictada i repassada i comparada amb tota cura, assegurem com a verdader i fidel. Cançó que dobla. Tonada semblant a “La Pastoreta”».

A la cançó *El petit vailet*, hi ha anotat: «Cançó que dobla. Amb aquesta cançó el besavi feia saltar a la seva àvia quan tenia pocs anys. L'avi quan tenia cinc anys ja la sabia».

A la cançó *El mestre* hi ha anotat: «Aquesta cançó l'hem sentit cantar a la canalleta tot jugant, en el poble de Rubí, ignorant la procedència».

A la cançó *Aquesta matinada un niu som trobat*, hi ha escrit: «A. Albert. L'Escala, Ullà i Llagostera de Calonge. La saben del coix d'Ullà i d'una dida del germà que també era d'Ullà. Cantant-la aquesta, una minyona de Llagostera de Calonge sortí disparada com un coet, doncs la cançó era molt cantada en aquest poble. També se canta a l'Escala».

A la cançó *El meu marit me'n diu* hi ha anotat: «La tonada té bastant relació amb la del “Jo te l'encendre” que es canta en el ballet del drac a l'Escala i prou coneguda arreu».

A la cançó *Peu polidor de la Margarideta*, hi ha anotat: «A. Albert. Albons. Fa uns vint-i-dos anys passant per Albons un dia de festa, varen sentir una colla de jovent cantant aquesta cançó, que es de *retrato*, dedicant a cada part del cos la seva posada, sense parar-se en barres. Arreplegaren només aquesta, que la canten amb lleugeres variacions, ja que per son caràcter semirecitats és difícil fer-ho sempre igual».

A la cançó *En el peu d'una planúria*, hi ha anotat: «A. Albert. L'Escala, Albons, Ullà. De la minyona d'Albons i del coix d'Ullà, va sentir aquesta cançó mig ballet, tal com la sabia de l'Escala».

A la cançó *Els fadrins de Viladamat*, hi ha anotat: «A. Albert. L'Escala. La seva àvia la aprengué a 11 anys d'en Ramon, que era un vell que de jove ja la cantava. Quan el jovent anava a Viladamat i cantaven aquesta sardana acabaven esbatussant-se, sobretot si eren els d'Albons, que sembla devien ser els que tragueren la cançó. Moltes vegades, no obstant, els d'Albons y Viladamat s'han unit contra els d'Armentera».

La darrera cançó del recull és *Capita Julita*. Hi ha anotat el següent: «A. Albert. Albons. La sentia a una minyona d'Albons que la cantava quan rentava plats. Els versos ràpids, quasi recitats, s'han de dir a la màxima velocitat i contrastant amb el to místic i gregorià del darrer vers. És mes llarga».

Veiem que són cançons populars transmeses oralment de generació en generació. Moltes d'aquestes cançons són amb motiu de diverses festivitats i algunes són amb motiu de celebracions religioses. La família Albert ha transmès al llarg de les generacions les lletres d'aquestes cançons i ha contribuït així a preservar-les. Lluís Albert, amb el *Cançoner de l'Empordà* (1994), va aconseguir que moltes d'aquestes cançons restessin impreses i per tant, en la memòria. El pare Josep Massot, amb la ingent feina feta amb l'Obra del Cançoner, ens ha deixat un gran llegat.

2. Caterina Albert i el folklore

Una de les facetes de Caterina Albert, encara poc estudiada, és la de folklorista. A la seva obra literària, també podem trobar diverses referències al folklore. A *Solitud*, per exemple, recull diverses llegendes explicades pel personatge del pastor Gaietà a la Mila: la llegenda del Sol de Murons, la llegenda del senyor de Lisquents i la llegenda de Floridalba i les encantades.⁵ D'altra banda, el 1917, la mare de Caterina Albert, Dolors Paradís, fa restaurar l'ermita de Santa Reparada i n'instaura l'aplec. Més endavant, el 1922, Caterina Albert organitza un concurs de colles balladores del contrapàs amb motiu de l'aplec de Santa Reparada. El 1932, quan la seva mare mor, Caterina Albert és la responsable de mantenir l'aplec.

El 1928, Víctor Català va col·laborar en el primer fascicle de l'*Arxiu de Tradicions Popular* que dirigia Valeri Serra i Boldú amb la voluntat de recollir les tradicions populars de totes les terres de parla catalana. Al seu article, publicat a la secció «Geografia popular», hi ha dites de Torroella de Montgrí, l'Escala, Cinc Claus, Verges, Viladamat, Roses, S'Agaró i Girona (Albert 1928).

En el fons Víctor Català de l'Escala, es conserva un manuscrit de Caterina Albert sobre la dansa del drac de l'Escala, ballada per Carnestoltes.

Pep Vila va donar a conèixer tres cartes inèdites de Caterina Albert a Rossend Serra i Pagès, provinents de l'Arxiu Històric de Barcelona, a *Fulls d'Història local* (Vila 2000).

D'altra banda, Carme Oriol i Mònica López van presentar el treball «Caterina Albert, Víctor Català: els referents del folklore, el plaer per la literatura» a les *II Jornades d'Estudi sobre la Vida i Obra de Caterina Albert i Paradís* (Víctor Català), que van tenir lloc a l'Escala el 20, 21 i 22 de setembre de 2001 (Oriol-López 2002). A la mateixa jornada, Maria Pilar Perea va presentar: «Víctor Català: corresponsal de l'*Obra del Diccionari* d'Antoni M. Alcover» (Perea 2002). Carme Oriol va publicar més tard un nou treball sobre Víctor Català i el folklore (Oriol 2004).

La feina que va fer Caterina Albert com a folklorista és molt important. Aquesta vessant segurament li ve de la seva àvia materna, Caterina Farrés, i de la seva mare, Dolors Paradís. Per a la família Albert, recollir llegendes, cançons, adagis, era fonamental per preservar la nostra memòria col·lectiva. L'àvia i la mare de Caterina Albert van fer el possible per aconseguir-ho i ella, també.

⁵ Vegeu-les recopilades a Albert 2016.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALBERT, Caterina (Víctor Català) (1928): «Geografia folklòrica», *Arxiu de Tradicions Populars*, núm. 1 (maig de 1928), p. 30-31.
- (2016): *Les rondalles de Solitud*, L'Escala, Ajuntament de l'Escala.
- ALBERT, Lluís (1994): *Cançoners de l'Empordà*, Figueres, Brau.
- (ed.) (2000): *Mil adagis recopilats per Caterina Albert i Paradís, Víctor Català*, L'Escala, Monografies Locals Escalenques.
- ALBERT, Lluís; ARMENGOL, Joaquim (eds.) (2005): *Quincalla*, Barcelona, Edicions 62.
- MASSOT, Josep (1993): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials. Volum IV, fascicle I. Inventari de l'arxiu de l'Obra del cançoner Popular de Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (ed.) (2002): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Material. Volum XII. Memòries de missions de recerca per Joan Tomàs-Joan Amades; Palmira Jaquetti*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2021): *Caçadors de cançons. Les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. 1920-1940*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- ORIOI, Carme; LÓPEZ, Mònica (2002): «Caterina Albert, Víctor Català: els referents del folklore, el plaer per la literatura», *II Jornades d'estudi. Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966*, a cura d'Enric PRAT i Pep VILA, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Ajuntament de l'Escala, p. 387-414.
- ORIOI, Carme (2004): «El folklore en la literatura: un model d'anàlisi aplicat a l'obra de Víctor Català», dins Magí SUNYER, Roser PUJADAS i Pere POY (eds.), *Literatura i identitats*, Valls, Cossetània, p. 37-58.
- PEREA, Maria Pilar (2002): «Víctor Català: corresponsal de l'Obra del Diccionari d'Antoni M. Alcover», *II Jornades d'estudi «Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966»*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Ajuntament de l'Escala, p. 585-612.
- VILA, Pep (2000): «Tres cartes de Víctor Català al folklorista Rossend Serra i Pagès», *Fulls d'Història local*, núm. 78 (gener-febrer de 2000).